

Rättsfallssamlingen

DOMSTOLENS DOM (fjärde avdelningen)

den 9 juli 2020*

”Begäran om förhandsavgörande – Konsumentskydd – Direktiv 93/13/EEG – Oskäligen avtalsvillkor i konsumentavtal – Avtal om hypotekslån – Villkor om begränsning av ränterörlighet (villkor om ’räntegolv’) – Avtal om novation – Avstående från rätten att väcka talan vid domstol mot villkoren i ett avtal – Saknar bindande verkan”

I mål C-452/18,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 267 FEUF, framställd av Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 3 de Teruel (Förstainstansdomstol och förundersökningsdomstol nr 3 i Teruel, Spanien) genom beslut av den 26 juni 2018, som inkom till domstolen den 11 juli 2018, i målet

XZ

mot

Ibercaja Banco SA,

meddelar

DOMSTOLEN (fjärde avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden M. Vilaras samt domarna S. Rodin (referent), D. Šváby, K. Jürimäe och N. Piçarra,

generaladvokat: H. Saugmandsgaard Øe,

justitiesekreterare: handläggaren L. Carrasco-Marco,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 11 september 2019,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

- XZ, inledningsvis genom D.J. Fernández Yubero, därefter genom J de la Torre García, R. López Garbayo och M. Pradel Gonzalo, abogados,
- Ibercaja Banco, SA, genom J.M. Rodríguez Cárcamo och A.M. Rodríguez Conde, abogados,
- Spaniens regering, inledningsvis genom M.J. García-Valdecasas Dorrego, därefter genom M. Aguilera Ruiz, båda i egenskap av ombud,

* Rättegångsspråk: spanska.

– Europeiska kommissionen, genom J. Baquero Cruz, N. Ruiz García Napoleón, och C. Valero, samtliga i egenskap av ombud,

och efter att den 30 januari 2020 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av artiklarna 3–6 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäligen villkor i konsumentavtal (EGT L 95, 1993, s. 29; svensk specialutgåva, område 15, volym 12, s. 169).
- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan XZ och Ibercaja Banco SA, angående villkoren i ett avtal om hypotekslån som de ingått.

Tillämpliga bestämmelser

Unionsrätt

- 3 I artikel 3 i direktiv 93/13 föreskrivs följande:

”1. Ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling skall anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten.

2. Det skall alltid anses att ett avtalsvillkor inte har varit föremål för individuell förhandling om det har utarbetats i förväg och konsumenten därför inte har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll; detta gäller särskilt i samband med i förväg formulerade standardavtal.

Den omständigheten att vissa delar av ett villkor eller ett särskilt villkor har varit föremål för individuell förhandling utesluter inte att denna artikel tillämpas på resten av avtalet, om en samlad bedömning av avtalet leder till slutsatsen att det likväl rör sig om ett i förväg formulerat standardavtal.

Om en näringsidkare hävdar att ett standardvillkor har varit föremål för individuell förhandling, har han bevisbördan för sitt påstående.

3. Bilagan innehåller en vägledande, inte uttömmande lista på villkor som kan anses oskäligen.”

- 4 I artikel 4 i direktivet föreskrivs följande:

”1. Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 7 skall frågan om ett avtalsvillkor är oskäligt bedömas med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser och med hänsyn tagen, vid tiden för avtalets ingående, till alla omständigheter i samband med att avtalet ingicks samt till alla övriga villkor i avtalet eller något annat avtal som det är beroende av.

2. Bedömningen av avtalsvilkors oskälighet skall inte avse vare sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor; detta gäller i den mån dessa villkor är klart och begripligt formulerade.”

5 Artikel 5 i nämnda direktiv har följande lydelse:

”I avtal där alla eller vissa villkor som erbjuds konsumenten är i skriftlig form skall dessa villkor alltid vara klart och begripligt formulerade. Vid tveksamhet om ett avtalsvillkors innebörd skall den för konsumenten mest gynnsamma tolkningen gälla. Denna tolkningsregel gäller inte vid de förfaranden som föreskrivs i artikel 7.2.”

6 I artikel 6.1 i samma direktiv föreskrivs följande:

”Medlemsstaterna skall föreskriva att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten och att avtalet skall förbli bindande för parterna på samma grunder, om det kan bestå utan de oskäligen villkoren.”

7 Artikel 8 i direktiv 93/13 har följande lydelse:

”För att säkerställa bästa möjliga skydd för konsumenten får medlemsstaterna, inom det område som omfattas av detta direktiv, anta eller behålla strängare bestämmelser som är förenliga med fördraget.”

8 Punkt 1 q i bilagan till detta direktiv, vilken innehåller en vägledande, inte uttömmande lista på villkor som kan anses oskäligen, har följande lydelse:

”Avtalsvillkor vars mål eller konsekvens är

...

q) att upphäva eller inskränka konsumentens rätt att gå till domstol eller vidta andra rättsliga åtgärder ...”

Spansk rätt

Kungligt lagstiftningsdekret 1/2007

9 Direktiv 93/13 införlivades med spansk rätt genom Ley 7/1998 sobre condiciones generales de la contratación (lag 7/1998 om allmänna avtalsvillkor) av den 13 april 1998 (BOE nr 89, av den 14 april 1998, s. 12304), som tillsammans med andra bestämmelser om införlivande av olika unionsdirektiv om konsumentskydd har omarbetats genom Real Decreto Legislativo 1/2007 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (kungligt lagstiftningsdekret 1/2007 om omarbetning av den allmänna lagen om skydd för konsumenter och användare och andra kompletterande lagar) av den 16 november 2007 (BOE nr 287, av den 30 november 2007, s. 49181).

10 Artikel 10 i kungligt lagstiftningsdekret 1/2007 har följande lydelse:

”I enlighet med artikel 6 i Código Civil [civillagen] är ett avstående på förhand från rättigheter som konsumenter och användare åtnjuter enligt detta kungliga lagstiftningsdekret ogiltigt, liksom de handlingar som vidtas med kringgående av lagen.”

11 I artikel 83 i kungligt lagstiftningsdekret 1/2007 anges dessutom att ”[o]skäligen avtalsvillkor är ogiltiga och ska behandlas som om de inte utgör en del av avtalet”.

Civillagen

12 Artikel 1208 i den spanska civillagen har följande lydelse:

”Novationen är ogiltig, om även den ursprungliga skyldigheten skulle vara det, såvida inte skälet till ogiltigheten endast kan åberopas av gäldenären, eller ratificeringen medför att de från början ogiltiga handlingarna blir giltiga.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 13 Genom en bestyrkt handling av den 23 december 2011 förvärvade XZ en egendom för 148 813,04 euro från en byggherre, och trädde därmed i byggherrens ställe såsom gäldenär för det hypotekslån, hänförligt till denna egendom, som hade beviljats av kreditinstitutet Caja de Ahorros de la Inmaculada de Aragón, numera Ibercaja Banco. XZ accepterade sålunda alla överenskommelser och villkor om detta hypotekslån (nedan kallat avtalet om hypotekslån) såsom de hade fastställts mellan den ursprungliga gäldenären och kreditinstitutet.
- 14 Avtalet om hypotekslån innehöll ett villkor om den maximiränta och den minimiränta som gällde för lånet, nämligen ett årligt så kallat ”räntetak” på 9,75 procent och ett årligt så kallat ”räntegolv” på 3,25 procent.
- 15 Detta avtal om hypotekslån blev föremål för en ändringsakt av den 4 mars 2014 (nedan kallat avtalet om novation), som bland annat gällde den räntesats som angavs i villkoret om ”räntegolv”, vilken sattes ned till en nominell årlig räntesats på 2,35 procent. Avtalet om novation innehöll även ett villkor med följande lydelse: ”Parterna bekräftar lånets giltighet och tillämpning, anser att lånevillkoren är skäliga och avstår uttryckligen och ömsesidigt från rätten att väcka någon som helst talan mot den andra parten med anledning av det ingångna avtalet och villkoren i detta samt de hittills gjorda betalningarna och avdragen, som de erkänner är förenliga med avtalet.” XZ förklarade dessutom genom en handskreven anteckning att hon var införstådd med att ”räntesatsen för lånet aldrig [skulle komma] att understiga den nominell årliga räntesatsen på 2,35 procent”.
- 16 XZ väckte talan vid den hänskjutande domstolen, Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 3 de Teruel (Förstainstansdomstol och förundersökningsdomstol nr 3 i Teruel) om fastställande av att villkoret om ”räntegolv” i avtalet om hypotekslån var oskäligt och om förpliktande för kreditinstitutet att undanröja detta villkor och att till XZ återbetala de belopp som erlagts felaktigt på grundval av villkoret efter det att lånet tecknats.
- 17 Ibercaja Banco bestred XZ:s yrkanden med åberopande av avtalet om novation, efter vilket sökanden i det nationella målet även begärde att den hänskjutande domstolen skulle precisera i vilken utsträckning rättshandlingar om ändring av ett avtal, i synnerhet ett av de avtalsvillkor vars oskälighet har gjorts gällande, också ”smittas” av detta villkor och därmed förlorar sin bindande verkan, enligt artikel 83 i kungligt lagstiftningsdekret 1/2007.
- 18 Den hänskjutande domstolen har påpekat att det var efter Tribunal Supremos (Högsta domstolen, Spanien) dom 241/2013 av den 9 maj 2013, genom vilken villkor om ”räntegolv” i avtal om hypotekslån hade förklarats ogiltiga på grund av att kraven på klarhet och tydlighet inte var uppfyllda, som Ibercaja Banco inledde ett förfarande för att omförhandla dessa villkor i de avtal om hypotekslån som kreditinstitutet hade ingått. Nämnda domstol hyser emellertid tvivel om att en omförhandling av ett oskäligt villkor är förenlig med den i artikel 6.1 i direktiv 93/13 fastslagna principen att oskäliga villkor inte är bindande för konsumenterna.

- 19 Den hänskjutande domstolen har dessutom påpekat att det kan vara så, att avtalet om novation i sig inte uppfyller villkoren enligt det "tydlighetstest" som införts av Tribunal Supremo (Högsta domstolen). Nämda domstol har i det nationella målet särskilt hänvisat till den betydande obalans som råder i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för låntagaren, avsaknaden av information om de förluster som låntagaren kunde komma att utsättas för på grund av tillämpningen av det nya villkoret om "räntegolv" och den omständigheten att det är omöjligt för låntagaren att få tillbaka vad som förlorats till följd av avståendet från rätten att väcka någon som helst talan mot det kreditinstitut som är borgenär.
- 20 Mot denna bakgrund beslutade Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 3 de Teruel (Förstainstansdomstol och förundersökningsdomstol nr 3 i Teruel) att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till EU-domstolen:

"1) Ska principen om att ogiltiga villkor inte är bindande (artikel 6 i [direktiv 93/13]) utsträckas till att även avse senare avtal och rättshandlingar angående dessa villkor, såsom avtalet om novation?

Och, eftersom den fullständiga ogiltigheten innebär att ett sådant villkor aldrig har existerat i de rättsliga och ekonomiska avseenden som följer enligt avtalet, kan man då därav dra slutsatsen att senare rättshandlingar och deras rättsverkningar angående detta villkor, det vill säga avtalet om novation, också saknar rättslig betydelse och därmed ska anses som obefintliga och utan någon som helst verkan?

- 2) Kan de handlingar som ändrar eller genom vilka det ingås förlikning om icke förhandlade villkor, som kan komma bli underkända vid skälighets- och tydlighetskontroller, till sin natur betraktas som allmänna avtalsrättsliga villkor i den mening som avses i artikel 3 i [direktiv 93/13] och därigenom påverkas av samma ogiltighetsgrunder som de ursprungliga handlingar som är föremål för novation eller förlikning?
- 3) Ska ett avstående från rätten att väcka talan vid domstol enligt ett avtal om novation också anses ogiltigt, i den mån det saknades uppgifter i avtalen som undertecknades av kunderna om att det rörde sig om ett ogiltigt villkor och kunderna i avtalen inte heller informerades om det belopp eller den summa pengar som de hade rätt till som återbetalning av de räntebelopp som erlagts som följd av det ursprungliga införandet av 'villkor om räntegolv'?

Kunden går alltså med på att avstå från rätten att väcka talan, utan att ha informerats av banken om vad avståendet avser och vilket belopp han eller hon avstår från.

- 4) Om avtalet om novation och ändring av lånet bedöms mot bakgrund av EU-domstolens praxis och artiklarna 3.1 och 4.2 i direktiv 93/13, ska det nya 'villkoret om räntegolv' också anses brista i tydlighet genom att banken ånyo försummar de kriterier om tydlighet som fastställts för den i Tribunal Supremos (Högsta domstolens) dom av den 9 maj 2013, och inte upplyser kunden om den verkliga ekonomiska kostnaden för hypotekslånet till följd av ifrågavarande villkor, så att kunden kan få kännedom om den räntesats (och därmed månadskostnaden) som han eller hon skulle behöva betala för det fall att det nya 'villkoret om räntegolv' tillämpades, och den räntesats (och därmed månadskostnaden) som han eller hon skulle behöva betala om inget 'villkor om räntegolv' tillämpades och den tillämpade räntesatsen var den som avtalats för hypotekslånet, utan begränsning nedåt?

Skulle, med andra ord, finansinstitutet vid införandet av det så kallade avtalet om novation avseende 'villkor om räntegolv' ha genomfört de tydlighetskontroller som avses i artiklarna 3.1 och 4.2 i direktiv [93/13] och informerat kunden om storleken på de kostnader som han eller hon drabbats av genom tillämpningen av 'villkoren om räntegolv', liksom den ränta som skulle ha gällt om nämnda villkor inte existerade, och om så inte hade skett, föreligger det i så fall en ogiltighetsgrund även med avseende på dessa handlingar?

- 5) Kan villkoren om rätten att väcka talan, som införts i de allmänna villkoren i avtalet om novation och ändring av lånet, betraktas som oskäligen villkor på grund av deras innehåll enligt artikel 3.1 [i direktiv 93/13], jämförd med detta direktivs bilaga om oskäligen villkor och, konkret, med punkt 1 q i denna bilaga..., eftersom de inskränker konsumenternas rätt att utöva de rättigheter som kan uppkomma eller visa sig efter avtalets undertecknande, såsom var fallet i fråga om möjligheten att begära full återbetalning av erlagda räntebelopp (mot bakgrund av [EU-domstolens dom av den 21 december 2016, C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980])?”

Prövning av tolkningsfrågorna

Den första frågan

- 21 Den hänskjutande domstolen har ställt sin första fråga för att få klarhet i huruvida artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att den utgör hinder för att ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument – ett villkor som en domstol kan fastställa är oskäligt – med giltighet kan bli föremål för ett avtal om novation mellan näringsidkaren och konsumenten, genom vilket den sistnämnda avstår från att göra gällande de rättsverkningar som skulle kunna följa av att villkoret förklarades oskäligt.
- 22 Domstolen erinrar om att medlemsstaterna, enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13, ska föreskriva att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten (dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980, punkt 53).
- 23 Ett avtalsvillkor som förklarats oskäligt ska således i princip inte anses ha existerat, vilket innebär att det inte kan ha någon verkan gentemot konsumenten (dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980, punkt 61).
- 24 Enligt artikel 6.1 i direktiv 93/13 ankommer det följaktligen på den nationella domstolen att underlåta att tillämpa oskäligen villkor så att de inte får bindande verkan för konsumenten, såvida inte konsumenten motsätter sig detta (dom av den 26 mars 2019, Abanca Corporación Bancaria och Bankia, C-70/17 och C-179/17, EU:C:2019:250, punkt 52 och där angiven rättspraxis).
- 25 Det framgår emellertid av domstolens praxis att konsumentens rätt till ett effektivt skydd omfattar möjligheten att avstå från att göra gällande sina rättigheter, varför konsumentens uttryckliga önskan, i förekommande fall, ska beaktas när han eller hon, trots att vederbörande känner till att ett oskäligt villkor inte är bindande, invänder mot att detta villkor lämnas utan avseende och därmed ger sitt fria och informerade samtycke till det aktuella villkoret (se, för ett liknande resonemang, dom av den 14 april 2016, Sales Sinués och Drame Ba, C-381/14 och C-385/14, EU:C:2016:252, punkt 25).
- 26 Direktiv 93/13 går nämligen inte så långt som att göra det system bindande som föreskriver skydd mot näringsidkares användning av oskäligen avtalsvillkor som införs genom direktivet till förmån för konsumenter. När en konsument föredrar att inte göra detta skyddssystem gällande ska det följaktligen inte tillämpas (dom av den 3 oktober 2019, Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, punkt 54).
- 27 Det ankommer således på den nationella domstolen att, i förekommande fall, beakta konsumentens uttryckliga önskan när han eller hon, trots att vederbörande känner till att ett oskäligt villkor inte är bindande, invänder mot att detta villkor lämnas utan avseende och därmed ger sitt fria och informerade samtycke till villkoret (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 februari 2013, Banif Plus Bank, C-472/11, EU:C:2013:88, punkt 35).

- 28 Det ska följaktligen slås fast, på ett liknande sätt, och såsom generaladvokaten påpekade i punkterna 39–42 i sitt förslag till avgörande, att en konsument kan avstå från att göra gällande att ett villkor är oskäligt i samband med ett avtal om novation genom vilket konsumenten avstår från att göra gällande de rättsverkningar som skulle kunna följa av att ett sådant villkor förklarades oskäligt, förutsatt att detta avstående följer av ett fritt och informerat samtycke.
- 29 Såsom framgår av den rättspraxis som nämns i punkt 25 ovan kan konsumentens avstående från att göra gällande att ett oskäligt villkor är ogiltigt emellertid endast beaktas om konsumenten, när han eller hon gjorde avståendet, kände till att villkoret inte var bindande och vilka konsekvenserna var av avståendet. Det är endast i detta fall som det kan anses att konsumentens acceptering av novationen av ett sådant villkor följer av ett fritt och informerat samtycke, med iakttagande av de krav som föreskrivs i artikel 3 i direktiv 93/13, vilket det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera.
- 30 Av vad som anförts ovan följer att den första frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att den inte utgör hinder för att ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument – ett villkor som en domstol kan fastställa är oskäligt – kan bli föremål för ett avtal om novation mellan näringsidkaren och konsumenten, genom vilket den sistnämnda avstår från att göra gällande de rättsverkningar som skulle kunna följa av att villkoret förklarades oskäligt, förutsatt att detta avstående följer av konsumentens fria och informerade samtycke, vilket det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera.

Den andra frågan

- 31 Den hänskjutande domstolen har ställt sin andra fråga för att få klarhet i huruvida artikel 3.1 och 3.2 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att ett villkor i ett avtal som har ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument, för att ändra ett potentiellt oskäligt villkor i ett avtal som dessa parter ingått tidigare eller för att fastställa konsekvenserna av att sistnämnda villkor anses oskäligt, i sig kan anses som ett villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling och, i förekommande fall, förklaras oskäligt.
- 32 Domstolen erinrar om att kontrollen, enligt artikel 3.1 i direktiv 93/13, av huruvida ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument är oskäligt avser villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling.
- 33 Det anges i artikel 3.2 i detta direktiv att det aldrig ska anses att ett avtalsvillkor har varit föremål för individuell förhandling om näringsidkaren har utarbetat det i förväg och konsumenten därför inte har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll, vilket särskilt gäller i samband med i förväg formulerade standardavtal. Domstolen har härvidlag tidigare slagit fast att ett standardvillkor utgör ett villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling (dom av den 15 januari 2015, Šiba, C-537/13, EU:C:2015:14, punkt 31).
- 34 Dessa förutsättningar kan vara uppfyllda även i förhållande till ett villkor som är avsett att ändra ett potentiellt oskäligt villkor i ett tidigare avtal mellan samma parter eller att fastställa konsekvenserna av att sistnämnda villkor är oskäligt. Den omständigheten att det nya villkoret är avsett att ändra ett tidigare villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling befriar inte i sig den nationella domstolen från skyldigheten att kontrollera att konsumenten faktiskt inte har haft möjlighet att påverka det nya villkorets innehåll, i den mening som avses i artikel 3.2 i direktiv 93/13.
- 35 I det nationella målet ankommer det på den hänskjutande domstolen att beakta samtliga omständigheter under vilka ett sådant villkor har presenterats för konsumenten för att fastställa huruvida han eller hon har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll.

- 36 Den omständigheten att det avtal om novation som är aktuellt i det nationella målet i förevarande fall ingicks som ett led i en allmän praxis för att omförhandla avtal om hypotekslån med rörlig ränta och omfattade ett villkor om "räntegolv" – en praxis som Ibercaja Banco hade inlett efter Tribunal Supremos (Högsta domstolen, Spanien) dom 241/2013 av den 9 maj 2013 – kan utgöra ett indicium på att XZ inte har haft möjlighet att påverka innehållet i det nya villkoret om "räntegolv".
- 37 Samma bedömning gör sig gällande av den anledningen att, enligt den hänskjutande domstolens upplysningar, bankinstitutet inte gav XZ en kopia av avtalet och inte lät henne ta med sig avtalet för att kunna ta del av det.
- 38 Den omständigheten att XZ skrev under avtalet om novation efter en handskreven anteckning om att hon hade förstått mekanismen med villkoret om "räntegolv" kan i vart fall inte i sig medge slutsatsen att villkoret har varit föremål för individuell förhandling och att konsumenten faktiskt har haft möjlighet att påverka villkorets innehåll.
- 39 Av vad som anförts ovan följer att den andra frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 3.2 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att ett villkor i ett avtal som har ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument, för att ändra ett potentiellt oskäligt villkor i ett avtal som dessa parter ingått tidigare eller för att fastställa konsekvenserna av att sistnämnda villkor anses oskäligt, i sig kan anses som ett villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling och, i förekommande fall, förklaras oskäligt.

Den fjärde frågan

- 40 Den hänskjutande domstolen har ställt sin fjärde fråga för att få klarhet i huruvida artikel 3.1, artikel 4.2 och artikel 5 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att det krav på tydlighet som åligger en näringsidkare enligt dessa bestämmelser innebär att näringsidkaren, när denne ingår ett avtal med en konsument om hypotekslån med rörlig ränta, i vilket avtal ett villkor om "räntegolv" fastställs, är skyldig att ge konsumenten den information som är nödvändig för att förstå de ekonomiska konsekvenser som villkoret om "räntegolv" leder till för konsumenten, vid den tidpunkt då avtalet ingås.
- 41 Enligt artikel 3.1 i direktiv 93/13 ska ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument som inte har varit föremål för individuell förhandling anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten.
- 42 Enligt artikel 4.2 i detta direktiv ska bedömningen av huruvida villkoren i ett sådant avtal är oskäliga emellertid inte avse vare sig beskrivningen av avtalets huvudföremål eller å ena sidan förhållandet mellan pris och ersättning och å andra sidan sålda tjänster eller varor, i den mån dessa villkor är "klart och begripligt" formulerade.
- 43 I artikel 5 i nämnda direktiv föreskrivs dessutom att när alla eller vissa villkor, i nämnda avtal, som erbjuds konsumenten är i skriftlig form ska dessa villkor alltid vara "klart och begripligt" formulerade.
- 44 Det framgår av domstolens praxis att det krav på tydlighet som avses i artikel 4.2 och artikel 5 i direktiv 93/13 inte kan begränsas till att det aktuella villkoret ska vara begripligt i formellt och grammatiskt avseende. Det skyddssystem som direktivet genomför vilar på idén att konsumenten intar en underlägsen ställning i förhållande till näringsidkaren, framför allt i fråga om informationsnivå, varför direktivets krav på att avtalsvillkoren ska vara klart och begripligt formulerade, och följaktligen tydliga, ska tolkas extensivt (dom av den 3 mars 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, punkt 50).

- 45 Kravet på att ett avtalsvillkor ska vara klart och begripligt formulerat innebär följaktligen att avtalet på ett tydligt sätt ska ange även hur den mekanism som det aktuella villkoret hänvisar till konkret fungerar samt, i förekommande fall, hur denna mekanism förhåller sig till sådana som föreskrivs i andra villkor, så att konsumenten på grundval av precisa och begripliga kriterier ges möjlighet att bedöma de ekonomiska konsekvenser som det aktuella villkoret leder till för vederbörande (dom av den 20 september 2017, *Andriuc m.fl.*, C-186/16, EU:C:2017:703, punkt 45).
- 46 Såvitt avser ett avtal om hypotekslån ankommer det på den nationella domstolen att göra de nödvändiga kontrollerna utifrån samtliga relevanta faktiska omständigheter, däribland den reklam och de upplysningar som långivaren tillhandahållit i samband med avtalsförhandlingarna. Den nationella domstolen ska närmare bestämt, då den beaktar samtliga omständigheter i samband med att avtalet ingicks, kontrollera om konsumenten informerats om alla omständigheter som kan påverka omfattningen av konsumentens förpliktelser bland annat för att kunna beräkna den totala kostnaden för lånet. Vid denna bedömning är det av avgörande betydelse om villkoren har formulerats på ett så pass klart och begripligt sätt att en genomsnittskonsument ges möjlighet att bedöma kostnaden i fråga, samt att det i kreditavtalet inte hänvisas till uppgifter som, med beaktande av vilken typ av varor eller tjänster som avtalet avser, är väsentliga (dom av den 3 mars 2020, *Gómez del Moral Guasch*, C-125/18, EU:C:2020:138, punkt 52).
- 47 I synnerhet är det av grundläggande betydelse för konsumenten att han eller hon före ingåendet av ett sådant avtal underrättas om avtalsvillkoren och följderna av att avtalet ingås. Det är bland annat mot bakgrund av de uppgifterna som konsumenten avgör om han eller hon vill vara bunden av de villkor som näringsidkaren har utformat i förväg (dom av den 21 december 2016, *Gutiérrez Naranjo m.fl.*, C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980, punkt 50 och där angiven rättspraxis).
- 48 Bedömningen av huruvida ett avtalsvillkor är oskäligt ska dessutom göras med avseende på den tidpunkt då det aktuella avtalet ingicks. Samtliga de omständigheter som vid denna tidpunkt kunde vara kända för näringsidkaren och som var ägnade att påverka det senare genomförandet av avtalet ska då beaktas. Ett avtalsvillkor kan nämligen medföra en obalans mellan parterna som inte kommer till uttryck förrän under avtalets genomförande (dom av den 20 september 2017, *Andriuc m.fl.*, C-186/16, EU:C:2017:703, punkt 54).
- 49 En näringsidkares iakttagande av det krav på tydlighet som avses i artikel 4.2 och artikel 5 i direktiv 93/13 ska följaktligen bedömas utifrån de uppgifter som näringsidkaren förfogade över den dag då denna ingick avtalet med konsumenten.
- 50 Vad särskilt avser ett villkor om "räntegolv" i ett låneavtal med rörlig ränta, ska det påpekas att ekonomiska konsekvenser av en mekanism med begränsning nedåt av ränterörlighet med nödvändighet beror på utvecklingen av det referensindex på grundval av vilket en sådan ränta beräknas.
- 51 Under dessa omständigheter måste den berörda konsumenten ges möjlighet att förstå de ekonomiska konsekvenser som ett sådant villkor leder till för vederbörande (se, för ett liknande resonemang, dom av den 5 juni 2019, *GT*, C-38/17, EU:C:2019:461, punkt 33 och där angiven rättspraxis).
- 52 När det gäller ett villkor som består i att ändringarna av en rörlig ränta beräknad på grundval av ett index begränsas nedåt, kan det exakta värdet på denna ränta säkerligen inte fastställas i ett låneavtal för lånets hela löptid. Det kan således inte krävas att en näringsidkare ska ge precisa upplysningar om de ekonomiska konsekvenser som har samband med ändrade räntesatser under pågående avtal. Dessa ändringar beror nämligen på framtida händelser som är oförutsebara och oberoende av näringsidkares vilja. I synnerhet ger tillämpningen av en rörlig ränta genom sin natur på sikt upphov till ändringar av de framtida amorteringsbeloppen, varför näringsidkaren inte kan precisera vilken inverkan tillämpningen av ett villkor om "räntegolv" exakt har på dessa amorteringar.

- 53 Domstolen har, såvitt avser hypotekslån med rörlig ränta, inte desto mindre slagit fast att det är särskilt relevant att information tillhandahålls om den tidigare utvecklingen av det index som ligger till grund för beräkningen av den gällande räntesatsen (se, för ett liknande resonemang, dom av den 3 mars 2020, Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, punkt 56).
- 54 Det är nämligen utifrån den informationen som konsumenten kan ges möjlighet att förstå, mot bakgrund av tidigare ändringar, att han eller hon kanske inte kommer att kunna utnyttja räntesatser som är lägre än det ”räntegolv” som vederbörande erbjuder.
- 55 Vad beträffar de belopp som konsumenten avstår från genom att acceptera ett nytt villkor om ”räntegolv” och som motsvarar skillnaden mellan de belopp som konsumenten betalar enligt det ursprungliga villkoret om ”räntegolv” och de belopp som skulle ha betalats om något villkor om ”räntegolv” inte fanns, kan det konstateras att dessa belopp lätt kan fastställas av en normalt informerad och skäligen uppmärksam och medveten genomsnittskonsument, förutsatt att han eller hon har kunnat förfoga över alla nödvändiga uppgifter från näringsidkaren, i detta fall bankinstitutet, som har den sakkunskap och ämneskännedom som är nödvändig i detta avseende.
- 56 Av vad som anförts ovan följer att den fjärde frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 3.1, artikel 4.2 och artikel 5 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att det krav på tydlighet som åligger en näringsidkare enligt dessa bestämmelser innebär att konsumenten, vid ingående av ett avtal om hypotekslån med rörlig ränta, i vilket avtal ett villkor om ”räntegolv” fastställs, ska ges möjlighet att förstå de ekonomiska konsekvenser som villkoret om ”räntegolv” leder till för konsumenten, i synnerhet genom att information tillhandahålls om den tidigare utvecklingen av det index som ligger till grund för beräkningen av räntesatsen.

Den tredje och den femte frågan

- 57 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje och den femte frågan, vilka ska prövas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artikel 3.1, jämförd med punkt 1 q i bilagan, samt artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att ett villkor i ett avtal om novation – som ändrar ett villkor i ett tidigare avtal och genom vilket en näringsidkare och en konsument ömsesidigt avstår från rätten att väcka talan för att göra gällande krav som särskilt avser både det ursprungliga villkor som ändrats genom detta avtal om novation och villkoret om novation – ska anses oskäligt.
- 58 Det framgår av beslutet om hänskjutande att Ibercaja Banco och XZ, genom avtalet om novation, kom överens om att sätta ned den räntesats enligt villkoret om ”räntegolv” som gällde enligt avtalet om lånephypotek samt att ömsesidigt avstå från rätten att väcka talan angående det tidigare respektive det nya villkoret om ”räntegolv”.
- 59 Eftersom ett sådant villkor om avstående har fastställts i samband med ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument, kan den nationella domstolen efter en prövning enligt artikel 3 i direktiv 93/13 fastställa att villkoret är oskäligt, förutsatt att det inte har varit föremål för individuell förhandling och med förbehåll för de gränser som föreskrivs i artikel 4.2 i direktivet.
- 60 Såsom framgår av artikel 3.1 i nämnda direktiv ska ett avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling anses vara oskäligt om det i strid med kravet på god sed medför en betydande obalans i parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet till nackdel för konsumenten.
- 61 Det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera huruvida de avtalsvillkor som den ska bedöma ska anses vara oskäliga, i enlighet med artikel 4.1 i samma direktiv, i princip genom att beakta samtliga omständigheter i det enskilda fallet (dom av den 7 augusti 2018, Banco Santander et Escobedo Cortés, C-96/16 och C-94/17, EU:C:2018:643, punkt 66).

- 62 Det ankommer på den nationella domstolen att, med beaktande av de aktuella omständigheterna, avgöra huruvida ett villkor uppfyller kraven på god sed, balans och tydlighet. Domstolen är emellertid behörig att utifrån bestämmelserna i direktiv 93/13 ange de kriterier som den nationella domstolen kan eller ska tillämpa vid en sådan bedömning (dom av den 28 juli 2016, Verein für Konsumenteninformation, C-191/15, EU:C:2016:612, punkt 65).
- 63 Det framgår av ordalydelsen i artikel 3.3 i direktiv 93/13 att bilagan till detta direktiv innehåller en vägledande, inte uttömmande lista på villkor som kan anses oskäligen. I punkt 1 q i bilagan avses, såsom sådana villkor, villkor vars mål eller konsekvens är "att upphäva eller inskränka konsumentens rätt att gå till domstol eller vidta andra rättsliga åtgärder".
- 64 Vidare utgör den omständigheten att en näringsidkare och en konsument ömsesidigt avstår från rätten att väcka talan inte hinder för att den nationella domstolen prövar huruvida ett sådant villkor är oskäligt, förutsatt att villkoret kan få bindande verkan för konsumenten.
- 65 Det framgår i förevarande fall av beslutet om hänskjutande att Ibercaja Banco och XR kom överens om att dels sätta ned den räntesats enligt villkoret om "räntegolv" som gällde enligt avtalet om lånephypotek, dels ömsesidigt avstå från rätten att väcka talan angående det tidigare respektive det nya villkoret om "räntegolv".
- 66 Vad först avser XZ:s avstående från rätten att vid den nationella domstolen göra gällande sina krav avseende det ursprungliga villkoret om "räntegolv" finner tribunalen, såsom framgår av punkterna 25–28 ovan, att direktiv 93/13 i sig inte utgör något hinder för att en konsument genom avtal avstår från att göra gällande den förmån som han eller hon skulle kunna få genom att ett avtalsvillkor förklaras oskäligt, om detta avstående följer av ett fritt och informerat samtycke.
- 67 Såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 70–73 i sitt förslag till avgörande ska det dessutom göras åtskillnad mellan ett avstående från rätten att väcka talan när det har fastställts i en överenskommelse, såsom en förlikning, vars själva syfte är att lösa en tvist mellan en näringsidkare och en konsument, och ett avstående på förhand, innan en talan väcks, i ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare, vilket avses i punkterna 75 och 76 ovan.
- 68 Ett villkor om ömsesidigt avstående från all rätt att väcka talan i samband med en överenskommelse för att lösa en tvist som har uppkommit mellan en näringsidkare och en konsument, angående giltigheten av villkoret i ett avtal mellan dessa båda parter, kan emellertid omfattas av överenskommelsens huvudföremål, i den mening som avses i artikel 4.2 i direktiv 93/13, och därmed undgå en bedömning av huruvida villkoret eventuellt är oskäligt, förutsatt att det är "klart och begripligt" formulerat, vilket ska prövas av den nationella domstolen.
- 69 I förevarande fall anser den hänskjutande domstolen att XZ inte fått tillräcklig information om huruvida det ursprungliga villkoret om "räntegolv" var oskäligt och om de belopp hon skulle ha haft rätt till som återbetalning till följd av de summor hon erlagt felaktigt på grundval av villkoret.
- 70 Såsom framgår av punkt 48 ovan ska bedömningen av huruvida ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument är oskäligt göras med avseende på den tidpunkt då avtalet ingicks. Samtliga de omständigheter som vid denna tidpunkt kunde vara kända för näringsidkaren och som var ägnade att påverka det senare genomförandet av avtalet ska då beaktas. Ett villkor kan nämligen medföra en obalans mellan parterna i ett avtal som inte kommer till uttryck förrän under avtalets genomförande.
- 71 Även om det ankommer på den hänskjutande domstolen att pröva vilken information Ibercaja Banco förfogade över den dag då avtalet om novation ingicks, framgår det av den information som EU-domstolen har tillgång till att avtalet ingicks den 4 mars 2014. Tribunal Supremo (Högsta domstolen) fann i sin dom 241/2013 av den 9 maj 2013, i ett förfarande som inletts av

konsumentorganisationer, att villkor om ”räntegolv” i avtal om hypotekslån i princip inte uppfyllde kraven på klarhet och tydlighet och att de därför kunde anses oskäligen. Därigenom begränsade Tribunal Supremo (Högsta domstolen) rättsverkningarna av en ogiltigförklaring av sådana villkor för framtiden. Det var emellertid inte förrän i domen av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl. (C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980), som EU-domstolen slog fast att artikel 6.1 i direktiv 93/13 utgör hinder för en sådan begränsning.

- 72 Även om det ursprungliga villkoret om ”räntegolv” mellan XZ och Ibercaja Banco kunde antas vara oskäligt vid den tidpunkt då avtalet om novation ingicks, framgår det därmed, för det första, att det inte var säkert att det förhöll sig så, eftersom en sådan oskälighet inte hade konstaterats mellan parterna i avtalet i samband med ett domstolsförfarande.
- 73 För det andra verkade det som om Ibercaja Banco på grund av rättsläget vid den tidpunkt då avtalet om novation ingicks inte kunde känna till att det fanns ett villkor om ”räntegolv” som gav rätt till full återbetalning av de summor som erlagts felaktigt till följd av villkoret.
- 74 Under dessa omständigheter ankommer det på den hänskjutande domstolen att bedöma vilken nivå av säkerhet som förelåg, vid den tidpunkt då avtalet om novation ingicks, i frågan huruvida det ursprungliga villkoret om ”räntegolv” var oskäligt, för att fastställa hur omfattande information Ibercaja Banco skulle tillhandahålla XZ enligt det krav på tydlighet som ankom på kreditinstitutet när det presenterade villkoret om avstående från rätten att väcka talan, samt huruvida XZ har kunnat förstå de rättsliga konsekvenser som villkoret ledde till för henne.
- 75 Vad därefter avser den omständigheten att parterna i tvisten vid den nationella domstolen avstod från att göra gällande sina krav avseende det nya villkoret om ”räntegolv” vid den nationella domstolen, ska det understrykas, såsom generaladvokaten har gjort i punkterna 43 och 44 i sitt förslag till avgörande, att en konsument inte med giltighet för framtiden kan frånsäga sig det domstolsskydd och de rättigheter som han eller hon har enligt direktiv 93/13. Konsumenten kan per definition nämligen inte förstå konsekvenserna av att han eller hon accepterar ett sådant villkor när det gäller tvister som kan uppkomma i framtiden.
- 76 Det ska härvidlag erinras om att artikel 6.1 i direktiv 93/13 – enligt vilken medlemsstaterna ska föreskriva att oskäligen villkor som används i avtal som en näringsidkare sluter med en konsument inte är, på sätt som närmare stadgas i deras nationella rätt, bindande för konsumenten – är en tvingande bestämmelse (se, för ett liknande resonemang, dom av den 21 december 2016, Gutiérrez Naranjo m.fl., C-154/15, C-307/15 och C-308/15, EU:C:2016:980, punkt 55). Det skulle strida mot bestämmelsens tvingande karaktär och äventyra effektiviteten hos det skyddssystem som direktivet genomför om konsumenten gavs en möjlighet att på förhand avstå från de rättigheter som han eller hon har enligt detta system.
- 77 Av vad som anförts ovan följer att den tredje och den femte frågan ska besvaras enligt följande. Artikel 3.1, jämförd med punkt 1 q i bilagan, samt artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att
- ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument för att lösa en uppkommen tvist, genom vilket konsumenten avstår från att vid den nationella domstolen göra gällande de krav som han eller hon skulle ha kunnat göra gällande om detta villkor inte fanns, kan anses oskäligt, i synnerhet om konsumenten inte har kunnat förfoga över den relevanta information som skulle ha gjort det möjligt att förstå de rättsliga konsekvenser som villkoret ledde till för vederbörande,
 - ett villkor genom vilket samma konsument, såvitt avser framtida tvister, avstår från rätten att väcka talan som grundas på de rättigheter som han eller hon har enligt direktiv 93/13 är inte bindande för konsumenten.

Rättegångskostnader

78 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i det nationella målet utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den hänskjutande domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

Mot denna bakgrund beslutar domstolen (fjärde avdelningen) följande:

- 1) Artikel 6.1 i rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal ska tolkas på så sätt att den inte utgör hinder för att ett villkor i ett avtal mellan en näringsidkare och en konsument – ett villkor som en domstol kan fastställa är oskäligt – kan bli föremål för ett avtal om novation mellan näringsidkaren och konsumenten, genom vilket den sistnämnda avstår från att göra gällande de rättsverkningar som skulle kunna följa av att villkoret förklarades oskäligt, förutsatt att detta avstående följer av konsumentens fria och informerade samtycke, vilket det ankommer på den nationella domstolen att kontrollera.
- 2) Artikel 3.2 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att ett villkor i ett avtal som har ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument, för att ändra ett potentiellt oskäligt villkor i ett avtal som dessa parter ingått tidigare eller för att fastställa konsekvenserna av att sistnämnda villkor anses oskäligt, i sig kan anses som ett villkor som inte har varit föremål för individuell förhandling och, i förekommande fall, förklaras oskäligt.
- 3) Artikel 3.1, artikel 4.2 och artikel 5 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att det krav på tydlighet som åligger en näringsidkare enligt dessa bestämmelser innebär att konsumenten, vid ingående av ett avtal om hypotekslån med rörlig ränta, i vilket avtal ett villkor om ”räntegolv” fastställs, ska ges möjlighet att förstå de ekonomiska konsekvenser som villkoret om ”räntegolv” leder till för konsumenten, i synnerhet genom att information tillhandahålls om den tidigare utvecklingen av det index som ligger till grund för beräkningen av räntesatsen.
- 4) Artikel 3.1, jämförd med punkt 1 q i bilagan, samt artikel 6.1 i direktiv 93/13 ska tolkas på så sätt att
 - ett villkor i ett avtal som ingåtts mellan en näringsidkare och en konsument för att lösa en uppkommen tvist, genom vilket konsumenten avstår från att vid den nationella domstolen göra gällande de krav som han eller hon skulle ha kunnat göra gällande om detta villkor inte fanns, kan anses oskäligt, i synnerhet om konsumenten inte har kunnat förfoga över den relevanta information som skulle ha gjort det möjligt att förstå de rättsliga konsekvenser som villkoret ledde till för vederbörande,
 - ett villkor genom vilket samma konsument, såvitt avser framtida tvister, avstår från rätten att väcka talan som grundas på de rättigheter som han eller hon har enligt direktiv 93/13 är inte bindande för konsumenten.

Underskrifter